

Asia: VN/1070/2021

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi laiksi sukupuolen vahvistamisesta sekä siihen liittyvien lakien muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

1. Kommenttinne liittyen sukupuolen vahvistamisen edellytyksiin (1 §):

Kuntaliitto kannattaa lisääntymiskyvyttömyyden vaatimuksen poistamista sukupuolen vahvistamisen edellytyksistä. Katsomme yhdenvertaisuuden kannalta tärkeäksi, ettei edellytyksenä myöskään ole hakijan identifioituminen vastakkaiseen sukupuoleen, vaan sukupuolen voisi jatkossa vahvistaa toiseksi muidenkin sukupuoli-identiteettien perusteella.

Puolison suostumuksen poistaminen sukupuolen vahvistamisen edellytyksistä on avioliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteessa elävien henkilöiden yksityiselämän suojan kannalta oikeasuuntainen ehdotus. Näemme myös sukupuoli-identiteettiä koskevan selvityksen perustumisen yksilön omaan kokemukseen lääketieteellisen selvityksen sijaan kannatettavana muutoksena ihmisarvon kunnioittamisen ja yksityiselämän suojan kannalta.

2. Kommenttinne liittyen hakemukseen ja sen käsittelyyn (2 §). Kommentteja pyydetään esimerkiksi siihen, onko sukupuolen vahvistamisen hakemusmenettely esitetyssä muodossaan toimiva ja tarkoituksenmukainen.

Hakemusmenettely on tarkoituksenmukainen. Kuukauden harkinta-aika ei ole kohtuuton ottaen huomioon, ettei henkilöltä edellytetä enää lääketieteellistä selvitystä sukupuoli-identiteetistä eikä sukupuolen korjaushoitoja ja että hakemuksen voi panna vireille jo ennen kuin henkilö on täyttänyt 18 vuotta. Pidämme myös Digi- ja väestötietoviraston ilmoitusvelvollisuutta henkilön aviopuolisolle tai rekisteröidyn parisuhteen toiselle osapuolelle asianmukaisena.

3. Kommenttinne liittyen sukupuolen vahvistamisen oikeusvaikutuksiin (3 §). Lausunnoissa pyydetään kiinnittämään erityistä huomiota sellaiseen lainsäädäntöön, jossa sukupuolelle annetaan merkitystä ja jota hallituksen esityksessä ei ole tunnistettu. Lisäksi huomiota pyydetään kiinnittämään säännöksen aiheuttamiin muutostarpeisiin lausunnonantajan toiminnassa/hallinnonalalla.

Ehdotetun lain on esimerkiksi arvioitu mahdollisesti edellyttävän muutoksia vankeus- ja tutkintavankeuslakien säännöksiin vankien sijoittamisesta sekä henkilöntarkastuksista ja päihitteettömyyden valvonnasta. Vastaavia säännöksiä on myös laissa poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta. Lain on myös arvioitu edellyttävän muutoksia eräisiin rikoslain säännöksiin.

Kuntaliitto yhtyy pykäläkohtaisissa perusteluissa esitettyyn tulkintaan julkishallinnon toimielinten kokoonpanoa koskevan tasa-arvolain 4 a.1 §:n soveltamisesta, kun henkilön sukupuoli vahvistetaan toiseksi tai hakemus on vireillä. Perusteluissa viitattu tasa-arvovaltuutetun kannanotto (TAS 331/208, 15.8.2018) tarjoaa ratkaisun toimielinten sukupuolikiintiöiden noudattamiseksi eri tilanteissa.

Eri tilanteissa sukupuolen vahvistamisen tehneen henkilön yksityisyyden suojan kannalta voi olla tarpeen toimittaa sukupuolimerkinnän osalta päivitetty versio sellaisesta asiakirjasta, joka on annettu ennen sukupuolen vahvistamista. Henkilö voi esimerkiksi tarvita tutkintotodistusta työnhakua varten, eikä työnhakijan tulisi näissä tilanteissa joutua antamaan työnantajalle tietoa sukupuoli-identiteetistään. Pykäläkohtaisissa perusteluissa olisi hyvä avata lyhyesti esimerkein keinoja, joilla julkishallinnossa voidaan varmistaa vahvistetun sukupuolen pitäminen henkilön sukupuolena muuta lainsäädäntöä toteutettaessa.

Pykälän 2. momentin säännös henkilön lisääntymisbiologisen sukupuolen pitämisestä henkilön sukupuolena hedelmöityshoidoista annettua lakia (1237/2006) sekä muita sosiaali- ja terveydenhuoltoa tai lääketieteellistä tutkimusta koskevia säännöksiä sovellettaessa on tarpeellinen. Ehdotus jättää kuitenkin avoimeksi, miten henkilön lisääntymisbiologista sukupuolta koskevaa tietoa tulee käsitellä terveydenhuollossa ja millä tahoilla on pääsy tähän tietoon. Seurauksena voi olla, että henkilön tulee olla oma-aloitteinen erilaisten seulontojen kohdalla, jos hän ei saa lisääntymisbiologiseen sukupuoleensa perustuvaa kutsua seulontaan. Lisäksi lääkäriellä on potilaan hoidontarpeesta riippuen velvollisuus ottaa henkilön lisääntymisbiologinen sukupuoli, kuten myös mahdolliset potilaan saamat sukupuolenkorjaushoidot, huomioon potilaan terveydentilaa koskevana tietona laadultaan hyvän hoidon toteuttamiseksi. Perusteluissa voi olla tarpeen selventää, ettei 2. momentti estä hoitavaa lääkäriä ottamasta henkilön lisääntymisbiologista sukupuolta huomioon tilanteissa, joissa kyseisellä tiedolla on merkitystä potilaan hoitoa koskevassa lääketieteellisessä harkinnassa.

4. Kommenttinne liittyen sukupuolen vahvistamisen oikeusvaikutuksiin ja vanhemmuuteen (4 §)

Näemme pykälän selvennykset isyyslain, äitiyslain ja oikeusgeneettisistä isyystutkimuksista annetun lain soveltamisesta tarpeellisiksi.

5. Kommenttinne liittyen vanhemmuutta kuvaavaan nimikkeen muuttamiseen (5 §). Erylistä huomiota pyydetään kiinnittämään sellaiseen lainsäädäntöön, jossa vanhemmuutta kuvaavaan nimikkeeseen liitetään oikeusvaikutuksia (vanhemmalle itselleen tai tämän lapselle) ja jota hallituksen esityksessä ei ole tunnustettu. Lausunnoissa pyydetään myös kiinnittämään huomiota niihin muutostarpeisiin, joita vanhemmuutta kuvaavan nimikkeen muuttaminen edellyttää esimerkiksi lausunnonantajan tietojärjestelmissä.

Kuntaliitto kannattaa ehdotetun pykälän sääntelyä vanhemmuutta kuvaavan nimikkeen muuttamisesta ja Digi- ja väestötietoviraston ilmoitusvelvollisuudesta. Vanhemmuutta koskevan nimikkeen muuttamisesta kunnan viranomaisten tietojärjestelmiin aiheutuu työtä, mutta vuositasolla muutokset eivät kosketa kovin laajaa joukkoa kuntalaisia. Haasteena voi olla, että käytännön tilanteiden harvinaisuus aiheuttaa hitautta muutosten viemisessä kunnan viranomaisten järjestelmiin ja voi yksittäistapauksissa edellyttää henkilön omaa aktiivisuutta vanhemmuutta kuvaavan nimikkeen päivittämiseksi.

6. Kommenttinne liittyen ulkomaisen päätöksen tunnustamiseen (6 §):

-

7. Kommenttinne liittyen lain voimaantuloon ja sen soveltamisen porrastamiseen (8 §):

Lain voimaantulon ajoittaminen vuoden 2023 alkuun sekä vanhemmuutta kuvaavan nimikkeen osalta ehdotettu siirtymäaika ovat toteutettavissa.

8. Kommenttinne liittyen esityksen pääasiallisiin vaikutuksiin, ml. selvitykseen joka on laadittu lapsivaikutusarvioinnin tueksi. Lausunnossa pyydetään kiinnittämään huomiota vaikutuksiin, joita lausunnonantaja arvioi esityksestä aiheutuvan toiminnalleen/hallinnonalallaan. Huomiota pyydetään kiinnittämään myös tietojärjestelmiin kohdistuviin muutostarpeisiin sekä muihin tiedonhallintalain 5 §:n 3 momentin kannalta olennaisiin asioihin.

Sukupuolta tai vanhemmuutta kuvaavan nimikkeen päivittäminen tietojärjestelmiin aiheuttaa ehdotuksen seurauksena lisätyötä kuntien sekä hyvinvointialueiden ja HUS-yhtymän viranomaisissa, esimerkiksi sivistystoimessa tai sosiaali- ja terveydenhuollossa. Terveydenhuollossa tarve lääketieteellisen selvityksen antamiseksi sukupuolen vahvistamista varten vähenee lähinnä transpoliklinikoiden toiminnassa. Valmius nimikkeen muuttamiseen taas tulee varmistaa kaikissa relevanteissa järjestelmissä, joten muutosten kustannukset tulee ottaa huomioon esityksen taloudellisten vaikutusten arvioinnissa. Lain toimeenpanoa varten tulee antaa määrittelyt hyvinvointialueiden potilasjärjestelmissä sekä asiakastietolain 15 §:n mukaisessa käyttöoikeuksien hallinnassa toteutettavia muutoksia varten ajoissa.

Lääketieteellisen selvityksen poistuessa sukupuolen vahvistamisen edellytyksistä kuntien palveluissa tulee varautua lisääntyvässä määrin tilanteisiin, joissa henkilön sukupuolen ilmaisu tai sukupuolipiirteet poikkeavat hänen edustamansa juridisen sukupuolen keskimääräisistä piirteistä tai ilmaisusta. Muutos koskee esimerkiksi kunnan sivistystoimialaa riittävän yksityisyyden suojan takaavien tilaratkaisujen varmistamiseksi liikuntatoimessa sekä oppilaitoksissa. Esityksen seurauksena yhdenvertaista ja syrjimätöntä palvelujen järjestämistä tulee edistää kansallisella informaatio-ohjauksella.

9. Muut kommentit liittyen hallituksen esitysluonnokseen:

Terveydenhuollon palveluvalikoiman osalta Kuntaliitto toteaa, että ns. translain hoitoasetuksen (asetus sukupuolen muuttamiseen tähtäävän tutkimuksen ja hoidon järjestämisestä sekä lääketieteellisestä selvityksestä transseksuaalin sukupuolen vahvistamista varten 1053/2002) kumoaminen on kannatettava ehdotus. Terveydenhuollon palveluvalikoimaneuvosto on antanut suositukset transsukupuolisten ja muun sukupuolisten hoitoon liittyen. Kuntaliitto kannattaa

sääntelyratkaisua, jossa eri hoitomenetelmien kuulumista palveluvalikoimaan sekä hoitopolkujen kehittämistä ohjataan samoilla sääntelykeinoilla kuin muiden lääketieteellisten menetelmien kohdalla. Siten hoitokäytäntöjä ja hoitopolkuja voidaan päivittää dynaamisesti lääketieteellisen näytön ja palvelujärjestelmässä kertyneen kokemuksen perusteella ilman staattiseen asetukseen perustuvia menettelyjä.

Lisäksi sukupuolen vahvistamista koskevien edellytysten erottaminen lääketieteellisestä selvityksestä ja lisääntymiskyvyttömyyden vaatimuksen poistaminen voivat helpottaa potilaan kokemaa painetta täyttää tietyt lääketieteelliset vaatimukset voidakseen elää kokemansa sukupuoli-identiteetin mukaisesti. Tämä mahdollistaa vapaamman dialogin potilaan ja häntä hoitavan lääkärin välillä sekä hoidon kohdistamisen asiakaslähtöisemmin potilaan yksilölliseen terveydentilaan ja tarpeisiin perustuen.

Hallituksen esityksessä on todettu taloudellisten vaikutusten osalta, että sekä HYKS:in että TAYS:in transpoliklinikoiden nykyiset resurssit ovat ylikuormittuneet ja että läheteiden määrää liittyy kasvava trendi. Lisäksi Palkon suosituksissa painotetaan perusterveydenhuollon roolia sukupuolidysforian hoitotahona. Ehdotuksen toimeenpanemiseksi ei kuitenkaan ehdoteta lisäystä hyvinvointialueiden rahoitukseen. Kuntaliitto ei pidä aiemmin edellytettyjen sukupuoli-identiteettiä koskevien lääketieteellisten selvitysten poistumisesta johtuvaa työmäärän vähentymistä riittävänä kattamaan transpoliklinikoiden ylikuormitusta, hyvinvointialueille kuuluvan sukupuolidysforian perustason hoidon toteuttamista sekä perustason tueksi tarvittavan koulutustarpeen täyttämistä. Rahoitusperiaatteen toteutuminen tulee varmistaa, jotta transpoliklinikoiden ylikuormitus sekä haasteet sukupuolidysforian hoidon toteuttamisessa perustasolla eivät jatkossa aiheuta lisäkuormitusta hyvinvointialueiden mielenterveyspalveluihin.

Kimmel Kaisa
Suomen Kuntaliitto ry - Sosiaali- ja terveystieteiden keskus